

**Recenzja książki Anny Józefowicz,
Jarosława Chacińskiego, Elżbiety Krysztofik-
-Gogol, Tomasza Adamskiego *Sztuka i jej
miejsce w edukacji międzykulturowej – idee,
konceptcje i rozwiązania metodyczne*,
Wydawnictwo Adam Marszałek,
Toruń 2015, ss. 189**

Główna idea recenzowanej książki nawiązuje do znanej tezy sformułowanej przez Irenę Wojnar, zgodnie z którą humanistyczną intencją i powinnością współczesnej edukacji staje się otwarcie na twórczą relację z Innością i Odmiennością, przy jednoczesnym niezatrącaniu tego, co własne¹. Autorzy pracy słusznie podkreślają, że jesteśmy świadkami i współuczestnikami dokonujących się przemian społeczno-kulturowych, procesów demokratyzacji społeczeństw, implikujących zmiany w kondycji i potrzebach życiowych człowieka. W Europie obserwujemy bowiem z jednej strony – procesy jednoczenia się państw oraz wiążące się z nimi tendencje homogenizacyjne, a z drugiej – wzrost znaczenia odrębności regionalnych. Postępujące w obszarze polityki i ekonomii ujednoczenie stało się przyczyną ingerencji w poczucie odrębności istniejących od dawna społeczności kulturowych. W odpowiedzi na te zjawiska pojawiły się tendencje do eksponowania i obrony kultur regionalnych, etnicznych i narodowych. Kultura zatem, w przeciwieństwie do wielu innych sfer życia, pozostaje wciąż fenomenem wielowymiarowym. W owej przestrzeni współwystępują oraz przenikają się ponadnarodowe, narodowe i regionalne tradycje, historia, wartości duchowe i moralne, przy czym owa koegzystencja jest zjawiskiem coraz silniej eksponowanym zarówno w skali europejskiej, jak i światowej.

Publikacja wpisuje się w nurt interdyscyplinarnych opracowań podejmujących ważne kwestie dotyczące wzajemnych związków między kulturą, sztuką i edukacją, w tym edukacją międzykulturową. Problematyka podjęta w monografii w swych założeniach nawiązuje również do ważnej i uznanej w naukach humanistycznych i społecznych, stworzonej przez Irenę Wojnar, koncepcji tzw. *nowego zamówienia edukacyjnego*, zgodnie z którą należy przyjąć, że podstawową instancją edukacyjną staje się kultura, pojmowana współcześnie „nie tylko jako dziedzictwo, universum twór-

¹ Za: J. Nikitorowicz, *Socjotechnika w edukacji regionalnej i międzykulturowej wobec celów i wartości młodzieży oraz idei zjednoczenia Europy*, [w:] *Edukacja międzykulturowa w Polsce i na świecie*, red. T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur, A. Szczurek-Boruta, Katowice 2000, s. 37.

czych dokonań ludzkości, ale za pomocą tego terminu określamy humanistyczną jakość ludzkich działań i sposobu życia. Edukacja to droga do urzeczywistnienia kultury, nade wszystko «kultury w ludziach». Edukacja i kultura są więc wzajemnie uwarunkowane: edukacja oświeca, a kultura różnicuje, stanowiąc jednocześnie «efekt» edukacji, dzięki czemu dokonuje się nieustanny proces rozwoju samej kultury². Ten sposób podejście do zjawisk edukacji i kultury wymaga zatem nakreślenia i scharakteryzowania możliwych rozumień oraz nowych „odczytań” tych terminów jako kategorii pojęciowych służących właściwej konceptualizacji ich wzajemnych związków i relacji przez jednostkę, funkcjonującą w określonej rzeczywistości (wielo)kulturowej.

Wątki te znajdują wyrazne odzwierciedlenie w recenzowanej pracy, pomyślanej jako współautorskie opracowanie, w którym treści poszczególnych rozdziałów są często wyrazem osobistych doświadczeń badawczych poszczególnych Autorów. Ich refleksje i interpretacje są wynikiem wieloletnich własnych działań w zakresie kultury, sztuki oraz edukacji międzykulturowej. Publikacje tego typu wydają się tym samym zawsze cenne, przede wszystkim ze względu na wielowątkowe pole zainteresowań Autorów, a także z powodu obszernej reprezentacji ich wiedzy z pedagogiki międzykulturowej, pedagogiki muzyki, literatury dla dzieci i młodzieży, filmu czy terapii tańcem i ruchem, co umożliwiło zarazem wielowymiarowe ujęcie prezentowanych zagadnień.

Książka napisana jest przez Autorów w sposób przemyślany, wątki połączone są myślą przewodnią dotyczącą sztuki i jej miejsca w edukacji międzykulturowej. Przedstawione we *Wprowadzeniu* do pracy argumenty okazują się cenne dla recepcji czytelnika. Wydają się wystarczającym uzasadnieniem intencji powstania książki, jak również wskazaniem na potrzebę tego rodzaju narracji we współczesnym myśleniu o edukacji międzykulturowej.

Publikacja zawiera cztery rozdziały zatytułowane: *Muzyka, Taniec i ruch, Literatura dla dzieci i młodzieży* oraz *Film*.

Wszystkie rozdziały są starannie opracowane, z bardzo przejrzystą strukturą podrozdziałów, a przede wszystkim znakomicie wypełniają merytorycznie podtytuł całej monografii: *idee, koncepcje i rozwiązania metodyczne*. Szczególnie przydatne do praktyki edukacji międzykulturowej są właśnie rozwiązania metodyczne, z których mogą korzystać nauczyciele, wychowawcy czy rodzice ułatwiający w większym lub mniejszym zakresie młodemu pokoleniu nabywanie kompetencji kulturowych. Szczególnie istotne stają się, z punktu widzenia analizowania potrzeb rozwojowych tego pokolenia, oczekiwania związane ze szkołą, która ma stać się nie tylko swym miejscem przekazu dziedzictwa kulturowego, ale przede wszystkim ma wspierać ucznia w rozumieniu zachodzących współcześnie zmian społeczno-kulturowych, w tym także procesów integracji oraz globalizacji, i zarazem przygotowywać do radzenia sobie z zagrożeniami, jakie te zjawiska mogą wywoływać w aspekcie psychospołecznego funkcjonowania jednostki. Rezultaty wielu badań prowadzonych w tym zakresie wskazują, że nauczyciele nie konstruują w sposób celowy i systematyczny sytuacji edukacyjnych sprzyjających nabywaniu wiedzy i poznaniu (mię-

² I. Wojnar, *Aktualne problemy edukacji i kultury w Polsce i na świecie*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, red. I. Wojnar, J. Kubin, Warszawa 1996, s. 25.

dzy)kulturowemu. Kontakt uczniów ze światem kultury i wartości odbywa się najczęściej za pomocą wykorzystywania gotowych treści programowych, nastawionych na tradycyjny, szkolny przekaz kultury. Współczesna szkoła pozostaje zatem w dalszym ciągu bardziej środowiskiem skoncentrowanym na transmisji wiedzy publicznej (kształceniu monologicznym), niż miejscem sprzyjającym komunikacji i odwoływaniu się do wiedzy osobistej dzieci oraz ich indywidualnych doświadczeń kulturowych (kształceniu dialogowym). Praktyczne działania nauczycieli skupiają się na tych poziomach kształtowania szeroko rozumianych dziecięcych kompetencji, które są zarówno programowo wyznaczone i prościej je wykształcić, jak i nie wymagają ich osobistego, poznawczo-emocjonalnego zaangażowania. Tym samym recenzowana praca wypełnia w tym zakresie pewnego rodzaju lukę i może być wykorzystana przez nauczycieli do rzeczywistego, praktycznego przekazu kulturowego.

Współczesna pedagogika – co zgodnie podkreślają wszyscy Autorzy recenzowanej publikacji – implikuje potrzebę innego podejścia do procesu pozyskiwania przez ucznia wiedzy, a przede wszystkim przejścia od edukacji monologicznej do edukacji dialogowej, związanej z tworzeniem znaczeń. Jak podkreśla Jerome S. Bruner – autor określenia „zwrot interpretacyjny” – „tworzenie znaczeń wiąże się z sytuowaniem spotkań ze światem w ich właściwym kontekście kulturowym w celu poznania »o czym to jest?«». Chociaż znaczenia znajdują się w umyśle, mają swoje źródło i odniesienia w kulturze, w której są tworzone. Owo kulturowe sytuowanie znaczeń zapewnia ich negocjowalność, zanurzenie w komunikacji. Czy istnieją »prywatne znaczenia« nie jest tu kwestią; co jest ważne, to to, że znaczenia dają podstawę do wymiany kulturowej. Z tego punktu widzenia poznanie i komunikowanie się są w swej istocie wysoko wzajemnie zależne, w rzeczy samej faktycznie nierozdzielne³. Założenie to przekłada się / powinno przełożyć się na zmiany w teoriach edukacji dotyczących takich obszarów, jak:

- wiedza ucznia – istnienie wielu „możliwych światów” i ich interpretacji, dialog rozumiejący, gotowość do „nieposłuszeństwa w myśleniu”, myślenie twórcze, ukryty program szkoły;
- wiedza nauczyciela – istotna rola osobistych teorii pedagogicznych, osobista refleksja nad własną praktyką, nastawienie na alternatywność rozwiązań edukacyjnych;
- komunikowanie się na lekcji – społeczny charakter uczenia się, współdziałanie w grupie dla wspólnego celu (zadania), badawczo-twórcza funkcja mowy, znaczenie mowy eksploracyjnej (głośnego myślenia);
- planowanie dydaktyczne – spontaniczne eksperymentowanie, wskazówki, improwizacje, cele rozumiane jako intencje i ogólne zamierzenia.

Obszary te wskazywane we wszystkich czterech rozdziałach recenzowanej pracy mogą zarazem stanowić punkt wyjścia do rzeczywistego wprowadzania w kształcenie wychowania międzykulturowego. Różnorodność i wielość poruszonych przez poszczególnych Autorów zagadnień, jak i ich osobiste zaangażowanie w działania edukacyjne czynią pracę ciekawą, oryginalną i przekonującą czytelnika do prowadzenia odpowiedzialnej edukacji międzykulturowej, która stwarza możliwość odkrywania i zrozumienia siebie z perspektywy zauważania i oceniania Inných.

³ J.S. Bruner, *The culture of education*, Cambridge, London 1996, s. 3 (tłum. E. Ogrodzka-Mazur).

Pod względem formalnym należy podkreślić staranność edytorską Autorów poszczególnych rozdziałów. Duże znaczenie ma także dołączona na końcu publikacji rozbudowana *Bibliografia*, poszerzająca zakres prezentowanej w pracy wiedzy i będąca dla czytelnika inspiracją do dalszych poznawczych poszukiwań.

Podsumowując nakreślone refleksje i uwagi, stwierdzam, że ze względu na poruszaną problematykę, jej wagę i aktualność dla rozwoju współczesnej myśli pedagogicznej książka wnosi niezaprzeczalnie duży wkład w rozwój zarówno teorii, jak i praktyki edukacji międzykulturowej, ze względu na niewątpliwe walory pogłębionej analizy problemów społecznych i pedagogicznych. Odbiorcami publikacji mogą być naukowcy zainteresowani zagadnieniami kultury, sztuki i edukacji. Opracowanie może być także pomocne nauczycielom, studentom kierunków pedagogicznych, uczniom i ich rodzicom w konkretnych działaniach w obszarach sztuki i edukacji międzykulturowej. Książka ma bowiem jedną istotną zaletę – nie prezentuje w sposób wyidealizowany czy postulatyczny roli samej sztuki w edukacji, natomiast odśladania kontekstualnie wiele problemów, z którymi przychodzi nam zmagać się we współczesnym, zróżnicowanym kulturowo świecie.

Ewa Ogrodzka-Mazur
Uniwersytet Śląski w Katowicach